
БИЗНЕС ЦИКЪЛЪТ И СЪВРЕМЕННИТЕ МУ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Докторант Александър Д. Александров¹

*Югозападен университет „Неофит Рилски“ – гр. Благоевград,
Стопански факултет, катедра „Финанси и отчетност“*

Резюме: Статията има за цел да представи явлението бизнес цикъл и съвременните му характеристики. Запознаването с теорията на бизнес цикъла ще даде възможност за по-задълбочени изследвания на тази тематика за икономиката на България, чрез които да се постигне повишаване на макроикономическата ефективност от провежданата икономическа политика на страната.

Ключови думи: бизнес цикъл, РБългария.

JEL: E32.

1. Същност на икономическия цикъл

Цикличността съществува навсякъде около нас. Има я в смяната на годишните сезони, на денонощията, ежедневието на хората. Съществува цикличност в историята на човечеството и на планетата като цяло. Цикличност в икономиката се наблюдава от древността. Редуване на икономически кризи и икономически растеж има в Елада, Римската империя, Египет и други древни държави.

Икономическият цикъл се обуславя от икономическата дейност на обществото. Наричан още бизнес цикъл, той въздейства върху икономическите политики на държавите, върху бизнес плановете на различните компании и върху спестовните и разходните планове на домакинствата.

Бизнес циклите представляват редуване на периоди на възходяща и низходяща стопанска активност. Изучаването на бизнес циклите се развива в периода след Индустриалната революция, тъй като бизнес цикълът изисква наличието на достатъчни по мащаб търговски взаимоотношения

¹ E-mail: alaleksandrov@swu.bg.

„...в прединдустриалните общества кризите са резултат преди всичко от проявлението на природни катаклизми, цикли в селскостопанското производство, войни, епидемии от болести и т.н.,... в епохата на индустриализацията основните фактори, обуславящи колебанията в съвкупното производство, цените и пр., са в голяма степен свързани с и произтичат от икономическите действия на хората и особеностите на стопанската организация на обществото” (Ганев, 2015, с. 2). В прединдустриалното общество кризите не представляват интерес от икономическа гледна точка поради природния си характер. Ако събитие или явление е с еднократен характер и няма признаци за неговото проявление в даден бъдещ период, то по всяка вероятно ще бъде пропуснато или ще получи твърде малко внимание от научните среди. Друга съществена причина е липсата на достатъчна информация от количествено и качествено естество.

Изследването на икономическия цикъл започва през 18–19 век. В началото, поради естеството на разбиранията на тогавашните икономисти, се разглеждат и описват само кризите и техните причини. Едва след години натрупване на информация стартира проучването на периодите на икономическа експанзия. Необходимо е обхватно и дълбоко наблюдение върху стопанското развитие на бързо индустриализиращи се икономики, за да се установи цикличното изменение в развитието на производството. Събирането на достатъчно голям обем от информация изисква дълъг период. За откриването на закономерност са необходими систематични исторически и статистически наблюдения.

Определянето на бизнес цикъла изисква наличието на набор от показатели. Промените в техните стойности се считат за ясен индикатор за изменения в икономическата динамика за даден период, който да може да съвпадне с предполагаемия период на бизнес цикъла. За да бъде доказано съществуването на бизнес цикъла, трябва да се установи безспорно повторемостта на явленията, които характеризират измененията в набора от показатели и измененията в икономическата динамика. След като бъде определен наборът от специфични показатели и се събере достатъчно статистическа информация, може да се премине към количествен и качествен анализ на явлениято, което е избрано за наблюдение, т.е. бизнес цикълът.

В икономическата литература няма общоприета дефиниция на понятието „бизнес цикъл”. Отделните автори предлагат различни дефиниции, които се припокриват. Според Carlgren (2015) бизнес цикълът се определя като флукутации на средната икономическа активност, която се движи в цикличен модел с вариращи периодичност и амплитуда. Той има две повратни точки (връх и дъно) и две фази (експанзия и рецесия), които са свързани помежду си. Burns and Mitchell (1946) дефинират бизнес

циклите като „...вид колебания, присъщи на съвкупната икономическа дейност на нациите, които организират своята работа главно в бизнес предприятия: цикълът се състои от нараствания, които се проявяват приблизително по едно и също време в много икономически дейности, последвани по подобен начин от общи рецесии, спадове и оживления, които преливат във фазата на експанзия на следващия цикъл; по своята продължителност бизнес циклите варират от над една година до десет или дванадесет години; те не са делими на по-кратки цикли със сходна същност и амплитуда, доближаваща се до тяхната собствена.”

Бизнес цикълът обхваща цялата икономика, а не само отделни отрасли. Той е макроикономическо явление, което оказва влияние върху цялото общество. Поради тази причина е обект на икономическата политика на държавата. Самото му наименование предполага, че бизнес цикълът не е случайно еднократно явление, а периодично повтарящ се феномен. Трудността при прогнозирането му се дължи на неговата нерегулярност, променлива амплитуда и продължителност. Адаптирането към икономическия цикъл е сложно. Според дефиницията на Burns and Mitchell бизнес цикълът се различава от други периодично повтарящи се стопански явления. Явленията с продължителност под една година не спадат към бизнес цикъла, те се считат за сезонни колебания. Не са част от бизнес цикъла явления, които траят над десет–дванадесет години (т.нар. „цикли на растежа” или „цикли на Кузнец”). Те продължават 15–25 години и се дължат на демографската динамика на населението и инвестициите в инфраструктура, както и „дългите вълни”. Последните са известни и като „цикли на Кондратиев”, имат продължителност от 40 до 60 години и се свързват с технологичния напредък, динамиката на населението, цикличността на кредита, дълговото бреме и др.

2. Видове икономически цикли

Според теоремата на Фурие всяка периодична функция може да бъде представена като съвкупност от прости периодични функции. Всеки икономически цикъл се състои от по-малки стопански цикли. Съществуват няколко основни вида икономически цикли, като основното различие между тях е продължителността им. След изключване на явленията с продължителност под една година поради сезонния им характер, остават основно три вида цикли: дългите вълни, циклите на икономическия растеж и краткосрочните конюнктурни цикли.

Икономическият растеж се определя като дългосрочен процес, при който през продължителни периоди се наблюдава реален ръст в нивото на

съвкупния продукт. Според Kuznets (1971, с.1) „икономическият растеж на една страна може да се дефинира като дългосрочно увеличаване на капацитета за предлагане на нейното население на все повече различни икономически блага, този нарастващ капацитет се базира на напредък в технологиите и на изискването от него институционално и идеологическо приспособяване.” Дългосрочната възходяща тенденция на развитие на икономиката е резултат от нарастващите производствени възможности.

Възможно е, дългосрочният тренд на икономиката да е низходящ. „Той може да се получи вследствие на проявлението на серия от последващи по-ниски максимални (пикове) и минимални (дъна) темпове на нарастване на БВП през обхванатия период. При това низходящият тренд може да е отразен резултат от увеличилите се абсолютни параметри и мащаби на икономиката, при които относителните изражения на отбелязаните прирасти могат да се окажат по-малки или намаляващи” Пиримова (2014, с.26).

Дългосрочният икономически цикъл проследява резултатите от развитието на различни процеси, чиито ефекти стават видими при наблюдаването на по-дълги периоди от време – нарастването на населението, на ефективността на производствените фактори, разкриването на нови пазари и на нови източници на суровини, структурните преобразувания в икономиката и др.

Краткосрочните икономически цикли отразяват месечните, тримесечните или годишните, в зависимост от анализирания времеви интервал, особености на икономическата конюнктура. При тях съществува възможността, реалният БВП да се изменя с различни темпове – положителни, отрицателни или нулеви. При краткосрочните икономически цикли трендът може да се формира в различни посоки, може да е възходящ или низходящ, може и да е хоризонтален. Това го различава от дългосрочния, който обикновено е еднопосочен и възходящ. Трендът следва измененията на темпа на растеж на БВП, както и интензитета на колебанията.

2.1. Дълги вълни (цикли на Кондратиев)

Дългите вълни или т. нар. цикли на Кондратиев носят името на своя откривател (Garvy, 1943). В своите изследвания Кондратиев открива съществуването на колебания в стопанската активност с продължителност между 40 и 60 години, които се пораждат от технологичния напредък, динамиката на населението, различни социални катаклизми, цикличността на кредита, дълговото бреме, обновяването на капиталовите стоки и др.

Теорията за дългите вълни не се приема от мнозинството икономисти, но набира популярност и се използва при изучаването на икономиката в миналото, както и при анализирането на фондовите пазари.

Наименованието „дълги вълни” произлиза от графичното им изобразяване, което наподобява вълни. Кондратиев разделя всеки цикъл на четири фази – просперитет, рецесия, депресия и подобряване (Kondratieff, 1935). В литературата може да се срещне и трифазно деление на циклите на Кондратиев – криза, депресия, подем. Кондратиев прави своите заключения на база изследването на огромно количество статистическа информация за лихвения процент, номиналната работна заплата, цените, оборота на външната търговия на развитите държави за периода от края на XVIII век до 1920 г.

Според Кондратиев дългите вълни са причинени от кризи, възникващи в случаи, когато остарялата икономическа структура се намира в противоречие с навлезлите нови технологии и новата, по-ефективна организация на производството. Вследствие на невъзможността за настъпване на необходимите промени в структурата на икономиката се стига до бавна и мъчителна промяна, която резултира в забавяне на икономическото развитие и застои на производството. Едва след като бъдат преодолените несъответствия между икономическата структура и новите технологии, настъпва оживление и условията за конюнктурно развитие се подобряват. Важна роля за навлизането във възходящата част от цикъла имат промените в сферата на политиката (създаването на нови държави или избухването на революции) и подобряването на условията за развитие на икономиката (навлизането на нови изобретения, подобрения в научно-техническия прогрес и оптимизиране на производствената дейност).

Според Schumpeter (1939) причините за дългите вълни се коренят във вълнообразното развитие на техническите и технологичните иновации. Всеки голям технологичен пробив дава нови възможности за инвестиране на капитала. Натрупването на иновации, което се осъществява при определени условия, води до формирането на възходящата част от цикъла. Нарастват нормата на печалбата и възвръщаемостта, което води до натрупване на капитал. С течение на времето се получава насищане на пазара и реализацията на новата продукция се затруднява поради спадналото съвкупно търсене. Стига се до свиване на производството и до спад на нормата на печалба. Натрупаният капитал не може да бъде реализиран и се оказва излишен, което дава началото на низходящата фаза на цикъла, чийто изход се намира при следващия технологичен пробив.

2.2. Цикли на икономическия растеж (цикли на Кузнец)

Циклите на Кондратиев и циклите на Кузнец се приемат за дългосрочни в икономическата наука. Циклите на Кузнец се наричат цикли на икономическия растеж, защото Кузнец анализира връзката между темпа на икономически растеж и промените във водещите отрасли в икономиката (Kuznets, 1930). Продължителността на циклите на Кузнец е между 15 и 25 години, като главните причини за тях са промените в жилищното строителство, демографските промени и инфраструктурните инвестиции. Циклите на Кузнец имат три фази (Kuznets, 1929):

- първо, просперитет с продължителност от 3 до 6 години;
- второ, стабилен растеж при пълна заетост с продължителност от 7 до 11 години;
- трета фаза – депресия или стагнация с продължителност от 4 до 7 години, като нивото на безработица е високо през почти целия период на третата фаза.

2.3. Краткосрочни конюнктурни цикли

В икономическата наука са известни два вида краткосрочни цикли. Това са циклите на Китчън (с продължителност между 3 и 5 години) и циклите на Жугляр (с продължителност между 7 и 11 години).

Цикълът на Китчън се причинява от промени в наличните запаси (Kitchin, 1923). Той се свързва с изоставане движението на информационните потоци, засягащи вземането на решения от страна на търговските фирми. Фирмите реагират на подобряването на търговската ситуация чрез увеличение на продукцията посредством пълна заетост на производствения капитал. В рамките на определен период – от няколко месеца до 2 години – пазарът се пренасища със стоки. Спадът на търсенето и цените и натрупването на нереализирани стоки принуждават предприемачите да намалят производството. Този процес отнема известно време поради лаговете в движението на информационните потоци от пазара до представителите на бизнеса. Необходимо е време, предприемачите да анализират достигналата до тях пазарна информация и да вземат решения за бъдещите си действия. Време отнема и самото материализиране на взетото решение. Точно тези времеви лагове пораждаат цикъла на Китчън. След като се реализира решението за намаляване на производството и пазарът се нормализира, започват да се наблюдават условия за стартирането на нова възходяща фаза на търсенето, на цените и на продукцията, т.е. на цикъла.

В рамките на цикъла на Жугляр могат да се забележат колебания на инвестициите в основен капитал, а не само промени в равнището на

заетост на основния капитал и на запасите, както е при цикъла на Китчън (Juglar, 1862). Често цикълът на Жугляр се определя като основния икономически цикъл.

Циклите на Китчън, Жугляр, Бърнс и Мичъл имат продължителност от три до седем години и отговарят на дефиницията за бизнес цикъл.

Съществуват два алтернативни вида икономически цикли, породени от способността на икономическата конюнктура да бъде променлива и разнопосочна – нерегулярни колебания на растежа и цикли на икономическия растеж. Тези разновидности на краткосрочния икономически цикъл могат да се редуват и да съществуват в рамките на един по-дългосрочен цикъл (Пиримова, 2014, с. 28). Нерегулярните колебания на растежа се образуват от волатилността на темпа на нарастване на БВП, от хаотични, последователни и чести промени в неговото равнище.

От своя страна циклите на икономическия растеж се пораждат от сравнително подредено, нехаотично и периодично повтарящо се вълнообразно изменение на темпа на нарастване на съвкупното производство в рамките на няколко години. През този период се наблюдава забавяне на растежа и преминаване към неговото ускоряване или обратното.

3. Особенности на видовете икономически цикли

Икономическите цикли имат няколко характерни особености, които се проявяват при всички видове. Важна особеност на бизнес циклите е, че те са синхронни. Това означава, че не предизвикват промени в даден отрасъл или сектор, а имат преобладаващ характер. Депресията се случва във всички сектори и отрасли на икономиката едновременно. Рецесията преминава от една индустрия в друга, като тази верижна реакция продължава, докато бъде засегната цялата икономика. Подобен е процесът и при растеж. Просперитетът се разпространява чрез различните входно-изходни връзки или чрез взаимоотношенията между отделните сектори и отрасли на икономиката.

Видовете цикли се определят от тяхната продължителност, а първата от техните особености е интензивността им. Когато икономическият растеж е положителен, темпът му може да бъде нарастващ, намаляващ или да се запазва относително стабилен. Когато темпът на нарастване на реалния БВП е положителен и по-висок от темпа на нарастване от предходната година, тогава е налице нарастване или експанзия на растежа. В случаите, когато е налице намаляване на положителния темп на растеж на реалния БВП спрямо предходната година, се наблюдава забавяне или рецесия на растежа. Застой на растежа има, когато реализираният икономически растеж е с приблизително еднакви, обикновено относително ниски

темпове на растеж на реалния БВП. Към този случай се отнасят и периодите, когато равнището на БВП остава непроменено, т.е. когато е налице нулев растеж на реалния БВП. Продължителността на периодите, в които протичат тези процеси, може да бъде различна. Съществува и възможността „динамиката на растежа да е стабилна и той да се осъществява с последователно нарастващи темпове или нестабилна – при което да е съпроводена с известни по-чести колебания и преходи между трите процеса на ускоряване, задържане и забавяне на растежа или да е вълнообразна (циклообразна).” (Пиримова, 2014, с.28). Същите процеси могат да протичат и при отрицателен тренд на развитие на реалния БВП.

Важна характеристика на циклите са техните фази. При циклите на Кондратиев се разграничават четири фази – просперитет, рецесия, депресия и подобряване, като е възможно в икономическата литература да се срещне и трифазово деление на „дългите вълни” – криза, депресия и подем. Циклите на Кузнец се делят на три етапа – експанзия след депресия (с продължителност между 4 и 6 години), стабилен растеж с наличие на пълна заетост (с продължителност между 7 и 11 години) и стагнация или депресия с наличие на висока безработица (с продължителност между 4 и 7 години). При краткосрочните цикли се наблюдават две фази – фаза на експанзия, в чийто край се достига до връх, и фаза на рецесия, в чийто край се достига до дъно.

Динамиката на икономическия цикъл се измерва с растежа на реалния БВП, като повратните точки (върховете и дъната) се изобразяват графично като най-високи и най-ниски точки, съответно над или под изравнената тренд линия и абсцисната ос. Според характера на измененията, най-вече на дъното, графичните изображения на икономическите цикли могат да приемат V-образна, W-образна и U-образна форма, значително по-рядко се образуват L-образна и J-образна форма, съответно при фаза на свиване и фаза на растеж.

За икономическите цикли с V-образна форма е характерно, че в техните граници се формира само едно дъно, след което условията за растеж на икономиката се възстановяват и тя отново навлиза във фазата на експанзия.

Икономическите цикли с W-образна форма формират две дъна поради по-силни рецесионни тенденции, които биват преодолявани по-трудно. Първото дъно е последвано от краткосрочно, най-често едногодишно повишаване на реалния БВП, след което следва втори спад на показателя. Трайна тенденция на растеж и оживление настъпва едва след преминаването на второто дъно.

За икономическите цикли с U-образна форма са характерни продължителните периоди на кризисни сътресения и депресивни състояния

на икономиката. При тях са налице няколко години на абсолютни спадове с близки по стойност темпове, като периодът на дъното е плавен и продължителен.

L-образната форма се образува при фаза на рецесия, като за нея е характерно, че след голям спад на икономиката за голям период следва минимален или никакъв растеж на икономиката, като може да се стигне до години на стагнация, каквато беше ситуацията в Япония през 90-те.

J-образната форма се образува вследствие на лек спад в икономическия растеж в резултат най-често на проведени реформи, които впоследствие водят до силен и траен растеж на производителността.

4. Причини за бизнес циклите

Според различните икономически школи причината за бизнес циклите може да бъде търсена на множество места. Според класическата школа бизнес цикъл не може да съществува, защото неравновесията се преодоляват бързо чрез промени на цените и заплатите. „Икономистите класици твърдят, че цените и заплатите се приспособяват бързо към промени в търсенето или предлагането” (Тодоров, Ив. 2016, с. 91). „Това становище предполага, че шоковете в съвкупното търсене имат само кратък ефект върху реалните променливи като реален БВП” (Пак там, с. 84).

Ранните теории за бизнес цикъла приемат, че за продължителен период от време съвкупното производство може да се отклонява от нивото, което съответства на наличието на пълна заетост в икономиката. Тези ранни теории се фокусират върху причините за колебания и за поява на кризите, а не върху цикличното развитие на икономиката като цяло.

Според Уилям. С. Джевънс промените в слънчевата активност са причина за циклите (Jevons, W. S., 1884), а според Хенри Муур причината за икономическите кризи са климатичните промени (Moore, H. L. 1914). Джон Милс също не приема тезата, че икономическите цикли са причинени от икономически фактори. Той смята, че основната причина за кризите се намира в човешкия фактор и по-точно човешката психика, загуба на вярата в стойността (Mills, J., 1868). Артър Пигу също разглежда психологическите фактори като главна причина за икономическите цикли. В неговата теория основната движеща сила на цикличността са настроенията на инвеститорите и предприемачите. Пигу описва поведението на инвеститорите като стадно, тъй като то се ръководи от настроенията на масата (Pigou, A. C., 1923).

Според швейцарския икономист Жан-Шарл Сисмонди причината

за кризите е ендегенна и се намира в продукцията, която остава нереализирана, т.е. т. нар. свръхпроизводство, което представлява загуба за инвеститорите, защото това са разходи, срещу които не е генериран съответен приход (De Sismondi, J.-C.-L. S., 1819). Томас Малтус изтъква като причина за бизнес цикъла двустранната зависимост между демографската цикличност и цикличността на производството. Колкото повече нараства населението, толкова повече се увеличават бедността и недостигът (Malthus, T. 1798).

Представителят на Стокхолмската икономическа школа – Густав Касел – описва икономическите цикли първоначално като промени в производството, впоследствие тяхното влияние върху производствените фактори и най-вече върху тяхната динамика, след това върху колебанията на цените и доходите и накрая върху динамиката на капиталовите пазари. Според Касел икономическите цикли имат ендегенен характер и причината за тях се корени в процеси и фактори в стопанството и такива, които са продукт на човешкото поведение (Cassel, G. 1967).

Според австрийския икономист Йозеф Шумпетер цикличността в икономиката може да бъде предизвикана от множество екзогенни и ендегенни за икономиката фактори. Шумпетер разглежда само вътрешните фактори за появата на икономическите цикли поради факта, че външните фактори не са от икономическо естество. Той систематизира ендегенните фактори в три групи:

1. Промени в предпочитанията – функциите на полезност за потребителите се променят;
2. Промени в количеството на производствените фактори – в тази група се включват нарастването на работната сила и инвестициите;
3. Промени в методите на предлагане на продуктите – в тази група влизат въвеждането на нови технологии, разкриването на нови пазари и др. (Schumpeter, 1939).

За известния шведски икономист и основател на Стокхолмската икономическа школа Кнут Виксел кризите и макроикономическите колебания са със случаен характер и при тях не може да става дума за цикъл.

Виксел определя като причини за макроикономическите колебания „...външни обстоятелства, принадлежащи на икономическия живот...и отчасти...вътрешната структура на икономиката, разглеждана от материална и психологическа гледна точка, а именно периодът от време, необходим за завършване на големи икономически начинания, също и времето, необходимо да измине, преди общата оптимистична перспектива на пазара да се превърне в песимистична и обратното" (Wicksell, K. (1953[1907]) p. 224).

Според представителите на австрийската икономическа школа

причината за бизнес циклите се крие в естествения лихвен процент и отклоненията от него. Според Лудвиг фон Мизес нарастването на количеството пари в обращение води до промени в естествения лихвен процент, което поражда цикличните колебания (Mises, L., 1953). Фридрих Хайек добавя в анализа и ролята на монетарните власти и по-точно безконтролното печатане на пари от страна на централната банка (Hayek, F. A. (1935[1931])).

Джон Мейнард Кейнс определя пределната ефективност на капитала, въведен от него специфичен вид лихвен процент, като основен фактор, пораждащ цикличните колебания. Той твърди, че по време на експанзия оптимистичните очаквания на инвеститорите тласкат пределната ефективност на капитала нагоре. Вследствие на внезапна загуба на доверие, която не може да бъде точно определена, настъпва криза, която води до срив в стойностите именно на този фактор. Останалите два психологични фактора – предпочитанието към ликвидност и пределната склонност към потребление – представляват просто допълнително усложняващи положението обстоятелства, вследствие съответно на нарастване на лихвения процент и спад на потреблението (Кейнс, Дж. М., 1993).

За разлика от кейнсианците, монетаристите приемат, че колебанията в икономиката са причинени от промените в количеството на парите, а причината за засилването на амплитудите на бизнес цикъла се явяват грешните очаквания и бавното адаптиране на икономическите агенти към промените, които настъпват в икономическата среда. Вижданията на Милтън Фридман се различават от тези на ранните монетаристи по това, че според него в основата на колебанията е паричното предлагане като агрегатна макроикономическа величина, а не кредитът. Теорията на Фридман е в противовес и на кейнсианската теория, според която инвестициите и като цяло реалните фактори са причина за колебанията в икономиката (Friedman, M. and Schwartz, A., 1965).

Представителят на школата на рационалните очаквания Робърт Лукас разглежда бизнес цикъла като погрешна преценка на икономическите агенти за относителните цени. Стопанските агенти неправилно оценяват промените, настъпващи в равнището на цените, обърквайки ги с изменения на относителните цени, поради което предприемат промени в тяхното собствено производство (Lucas, R. E., 1973).

Според Кидланд и Прескот първоначалните импулси на бизнес цикъла се пораждаат от развитието на технологиите, а необходимостта от дълъг период от време за изграждането на производствените мощности играе ролята на механизъм за разпределение на циклите и усилва цикличните колебания (Kydland, F. E., and Prescott, E. C., 1988).

Според новата кейнсианска теория цените и заплатите са негъвкави, в краткосрочен план парите и паричната политика не са неутрални и е налице монополистична конкуренция (Gali, J., 2008). Тези особености водят до засилване на колебанията в краткосрочен и средносрочен план и са пречка за бързото възстановяване на равновесието. От тях се поражда неефективност, затова в динамичен аспект бизнес цикълът е неефективно състояние на икономиката. Липсата на неутралност на парите в краткосрочен план е основният импулс, който води до пораждането на колебания в икономическата система.

Стенли Фишър се съгласява с неокласиците, че причина за бизнес циклите са промените, настъпващи в количеството на парите. Вместо грешките при прогнозирането от страна на икономическите агенти той приема дългосрочните договори, отнасящи се до определени номинални променливи (работната заплата) като основна причина за дълготрайното разминаване на реалните променливи от равновесните им състояния в следствие на паричния импулс (Fischer, S., 1977). Според Кристиано, Айхенбаум и Еванс колебанията в съвкупното производство и инфлацията, които са присъщи на бизнес цикъла, са предизвикани от парични шокове (Christiano, L., Eichenbaum, M. and Evans, C., 2005).

Изводите, които могат да се направят от изследването на Ричард Кларида, Жорди Гали и Марк Гертлер, което е основополагащо за новокейнсианските модели, са, че фактори и от страна на търсенето, и от страна на предлагането могат да бъдат импулс за пораждане на бизнес циклите, като голяма част от тези фактори могат да бъдат определени като шокове. Също така, за по-доброто въздействие на провежданата икономическа политика върху икономическите колебания, е необходимо по-добро познаване на процесите, протичащи в дадената икономика, тъй като потенциалът на икономическата политика за стабилизирането на производството и инфлацията около тяхното равновесно равнище не е достигнат. Третият извод, до който се стига, е, че настоящото знание не позволява стабилизирането в краткосрочен план на производството и инфлацията чрез инструментариума на икономическата политика (Clarida, R., Gali, J. and Gertler, M., 1999).

Макроикономическата теория трябва да извърви още дълъг път, за да може да даде задоволително обяснение на цикъла. Към настоящия момент новокейнсианските модели са най-добрата алтернатива, позволяваща едновременно прогнозиране и анализиране на макроикономическите показатели и оценяване на вариантите на икономическа политика, като се отчита тяхната комбинация от емпирична приложимост и теоретична издръжаност.

5. Заключение

Анализирането и прогнозирането на бизнес цикъла е сравнително нов дял от икономическата наука, който придобива все по-голямо значение за съвременните икономисти. Съставянето на прогнози за фазите на бизнес цикъла допринася за успешното предвиждане на икономическата конюнктура. Дава се възможност за предварително съставяне на икономическа стратегия, която да смекчи предстоящи икономически сътресения или да засили влиянието на очаквани положителни резултати от провежданата икономическа политика.

Изследванията на бизнес цикъла на България са малко. Доброто познаване на теоретичната постановка на бизнес циклите дава възможност за по-задълбочени изследвания в тази област за икономиката на България. Съществува необходимост от повишаване на ефективността на провежданата икономическа политика в страната в годините след прехода. Правилното анализиране на бизнес цикъла може да даде отговорите, от които се нуждаят българските макроикономически стратегии, за справяне с икономическите трудности, пред които е изправена страната.

Използвани източници

- Burns, A. F. and Mitchell, W. C. (1946). Measuring business cycles. NBER.
- Carlgren, M. (2015). Comparing turning point predictions for growth cycles. Department of Economics, Umea University.
- Cassel, G. (1967). The theory of social economy. New York. Augustus M. Kelley. Publishers. p. 538.
- Christiano, L. J., Eichenbaum, M. and Evans, C. L. (2005). Nominal Rigidities and the Dynamic Effects of a Shock to Monetary Policy. *Journal of Political Economy*, 113(1), 1-45.
- Clarida, R., Gali, J. and Gertler, M. (1999). The Science of Monetary Policy: A New Keynesian Perspective. *Journal of Economic Literature*, 37(4), 1661-1707.
- De Sismondi, J.-C.-L. S. (1819). *Nouveaux Principes d'Economie Politique: Ou de la Richesse dans ses Rapports avec la Population*. Delaunay.
- Fischer, S. (1977). Long-term Contracts, Rational Expectations and the Optimal Money Supply Rule. *Journal of Political Economy*, 85(1), 191-205.
- Friedman, M. and Schwartz, A. J. (1965). *Money and Business Cycles*. University of Chicago and NBER.
- Gali, J. (2008). *Monetary Policy, Inflation, and the Business Cycle: An Introduction to the New Keynesian Framework*. Princeton University Press. p. 5.
- Garvy, G. (1943). Kondratieff's theory of long cycles. NBER. *The Review of Economic Statistics*, 25(4) p.203-220.

- Hayek, F. A. (1935[1931]). *Prices and Production*. Augustus M. Kelly, Publishers, New York.
- Jevons, W. S. (1884). *Investigations in Currency and Finance*. London. Macmillan and Co.
- Juglar, C. (1862). *Des crises commerciales et leur retour periodique en France, en Angleterre, et aux Etats-Unis*. Guillaumin et Cie.
- Kitchin, J. (1923). "Cycles and trends in economic factors". *Review of Economics and Statistics*. 5 (1): p.10–16.
- Kondratieff, N. D. (1935). *The long waves in economic Life*. *The Review of Economics and Statistics*. 17(6) p. 105–115.
- Kuznets, S. (1929). *Random events and cyclical oscillations*. *Journal of the American Statistical Association*, 24 (167), 258-275.
- Kuznets, S. (1930). *Secular movements in production and prices. Their nature and their bearing upon cyclical fluctuations*. Boston: Houghton Mifflin.
- Kuznets, S. (1971). *Modern economic growth: Findings and reflections, Lecture to the memory of Alfred Nobel, December 11, p. 1*.
- Kydland, F. E., and Prescott, E. C. (1988). *The Workweek of Capital and Its Cyclical Implications*. *Journal of Monetary Economics*, 21, 343-360.
- Lucas, R. E. (1973). *Some International Evidence on Output-Inflation Tradeoffs*. *American Economic Review*, 63(3), 326-334.
- Malthus, T. (1798). *An Essay on the Principle of Population. An Essay on the Principle of Population, as it Affects the Future Improvement of Society with Remarks on the Speculations of Mr. Godwin, M. Condorcet, and Other Writers*. London: J. Johnson. Electronic Scholarly Publishing. p. 4.
- Mills, J. (1868). *On Credit Cycles, and the Origin of Commercial Panics*. In *Transactions of the Manchester Statistical Society*, pp 9-40.
- Mises, L. (1953). *The Theory of Money and Credit*. Yale University Press. p. 365 – 366.
- Moore, H. L. (1914). *Economic Cycles: Their Law and Cause*. Macmillan.
- Pigou, A. C. (1923). *Industrial Fluctuations*. Macmillan.
- Schumpeter, J. (1939). *Business cycles. A theoretical, historical and statistical analysis of the capitalist process*. New York. McGraw-Hill Book Company.
- Wicksell, K. (1953[1907]). *The Enigma of Business Cycles*. *International Economic Papers*, 3, p. 224.
- Ганев, К. (2015). *Бизнес цикли: Теории и модели*. Софийски университет „Св. Климент Охридски“. София.
- Кейнс, Дж. М. (1993). *Обща теория на заетостта, лихвата и парите*. изд. „Христо Ботев“, София.
- Пиримова, В. (2014). *Цикличност в икономиката, форми, източници, механизми*. София. изд. УНСС.
- Тодоров, Ив. (2016). *Макроикономика*. Изд. Авангард Прима. София.

НАРОДНОСТОПАНСКИ АРХИВ

ГОДИНА LXXI, КНИГА 1 – 2018

СЪДЪРЖАНИЕ

Доц. д-р Людмил Кръстев

Практически аспекти на финансовия контролинг във фирмата / 3

Гл. ас. д-р Щерьо Ст. Ножаров

Транзакционни разходи при колективните системи за оползотворяване на отпадъците в ЕС / 19

Докторант Цветелин Тодоров Борисов

Някои аспекти от приложението на мобилните информационни технологии в туризма / 34

Докторант Александър Д. Александров

Бизнес цикълът и съвременните му характеристики / 44

Беатрис В. Любенова

Икономическото неравенство в България в 21 век / 58

Доц. д-р Величко Петров

Статистиката като наука и практика – традиции и съвременни измерения / 72

Този брой се издава с финансовата подкрепа на Фонд „Научни изследвания” към МОН по одобрен проект на Редакционния съвет с № НП 04/68 по конкурс „Българска научна периодика – 2016”.

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор
Проф. д-р Георги Иванов – зам. главен редактор
Проф. д-р Йордан Василев
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Пламен Йорданов
Доц. д-р Румен Лазаров
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Анатолий Асенов
Доц. д-р Пресияна Ненкова

МЕЖДУНАРОДЕН СЪВЕТ:

Проф. д-р ик.н. Михаил А. Ескиндаров – Ректор на Финансовия университет при Правителството на Руската федерация – федерална държавна образователна институция за професионално образование, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. Лестър Лойд-Ризън – Директор на Центъра по международен бизнес към Международното бизнес училище Ашкрофт, Кембридж, Великобритания
Проф. Кен О’Нийл – Ръководител на катедра по предприемачество и развитие на малкия бизнес към Департамента по маркетинг, предприемачество и стратегии на Университет Ълстер, Северна Ирландия
Проф. Ричард Торп – Бизнес школа на Университета Лийдс, професор по развитие на управлението, зам.-директор на Киурт институт, Лийдс, Великобритания
Проф. д-р ик.н. Андрий Крисоватий – Тернополски национален икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Григоре Белостечник – Ректор на Молдовската академия за икономически изследвания, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Йон Кукуй – Президент на Сената на Университета Валахия – гр. Търговище, Румъния, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Михаил Ив. Зверяков – Ректор на Одеския държавен икономически университет, Доктор Хонорис Кауза на СА „Д. А. Ценов” – Свищов
Проф. д-р ик.н. Олена Непочатенко – Ректор на Умански национален аграрен университет (Украйна)
Проф. д-р ик.н. Дмитрий Лукьяненко – Първи зам.-ректор по научно-педагогическа и научна работа, Киевски национален икономически университет „Вадим Гетман” (Украйна)

Екип за техническо обслужване:

Анка Танева – стилов редактор
Ст. преп. Елка Узунова – координатор и ръководител на екипа
Ст. преп. Даниела Стоилова – превод на английски език
Ст. преп. Румяна Денева – превод на английски език
Ст. преп. Маргарита Михайлова – превод на английски език
Ст. преп. Иванка Борисова – превод на английски език
Ст. преп. Венцислав Диков – стилов редактор на английски език

Адрес на редакцията:

5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров” 2

Проф. д-р Андрей Захариев – главен редактор

☎ (+359) 889 882 298

Деяна Веселинова – технически секретар

☎ (+359) 631 66 309, e-mail: nsarhiv@uni-svishtov.bg

Албена Александрова – компютърен дизайн на българския език на списанието

Благовеста Борисова – компютърен дизайн на английския език на списанието

☎ (+359) 882 552 516, e-mail: a.aleksandrova@uni-svishtov.bg, b.borisova@uni-svishtov.bg

© Академично издателство „Ценов” – Свищов

© Стопанска академия „Димитър А. Ценов” – Свищов

ISSN 0323-9004

НародноСТОПАНСКИ архив

Свищов, година LXXI, книга 1 - 2018

**Практически аспекти на финансовия
контролинг във фирмата**

**Транзакционни разходи при колективните
системи за оползотворяване на отпадъците
в ЕС**

**Някои аспекти от приложението на мобилните
информационни технологии в туризма**

**Бизнес цикълът и съвременните му
характеристики**

**Икономическото неравенство в България
в 21 век**

**Статистиката като наука и практика –
традиции и съвременни измерения**

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“

СВИЩОВ

Изисквания при депозиране на статии за сп. „Народностопански архив”

1. Обем: статии от 12 до 25 страници

2. Депозиране на материалите: на хартиен носител и в електронен вид като приложен файл на E-mail: NSArhiv@uni-svishtov.bg

3. Технически изисквания:

- изпълнение Word 2003 (минимум);
- размер на страницата – А4, 29-31 реда и 60-65 знака на ред;
- разстояние между редовете 1,5 lines (At least 22 pt);
- шрифт – Times New Roman 14 pt;
- полета – Top - 2.54 cm; Bottom - 2.54 cm; Left - 3.17 cm; Right - 3.17 cm;
- номерация на страницата – долу вдясно;
- текст под линия – размер 10 pt;
- графики и фигури – Word 2003 или Power Point.

4. Оформление:

- наименование на статията, име на автора, академична длъжност, научна степен – шрифт Times New Roman, 14 pt, с големи букви Bold – центрирано;

- наименование и адрес на местоработата; телефони за контакти и E-mail;

- резюме на български език в обем до 15 реда; ключови думи – от 3 до 5;

- **JEL** класификация на публикациите с икономически характер (<http://ideas.repec.org/j/index.html>);

- основен текст (изложение);

- таблиците, графиките и фигурите се вграждат софтуерно в текста (да позволяват езикова корекция и превод на английски). Цифрите и текстът вътре в тях се изписват с шрифт Times New Roman 12 pt;

- формулите се създават с Equation Editor.

5. Правила за цитиране: от 01.01.2017 г. в периодичните издания на СА „Д. А. Ценов” – Свищов за библиографско цитиране на информационни източници ще се използва **APA Style**. Неговите изисквания са поместени тук: <http://www.uni-svishtov.bg/default.asp?page=page&id=71> и тук: <http://www.apastyle.org/>.

Всеки автор носи отговорност за отстояваните идеи, съдържанието и техническото оформление на своя текст.

6. Ръкописите на нехабилитирани преподаватели се придружават от препис на протокол от катедрата, обсъдила и предложила научната разработка за публикуване.

От 1 януари 2017 г. заглавието на списанието на английски език е „Economic Archive”, като заменя транслитерираното наименование “Narodnostopanski archiv”, използвано до края на издателската 2016 г.

Авторите на публикуваните материали на страниците на списание „Народностопански архив” носят отговорност за тяхната автентичност.

От Редакционния съвет

www.uni-svishtov.bg/NSArhiv